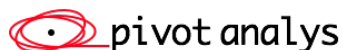

Långtidseffekter av leaderprojekt ger en hållbar landsbygd

-En undersökning av långtidseffekter av leaderprojekt som genomfördes under åren 1996-2013 i ett samarbete mellan Astrid Lindgrens Hembygd, Folkungaland, Kustlandet och Pivotanalys Sweden AB

Förord

Leader har funnits i Sverige sedan 1996. Fram till idag har över 7000 st leaderprojekt genomförts med leadermetoden. Många olika typer av utvärderingar med olika inriktningar är gjorda på internationell, regional och lokal nivå.

Det primära målet med en utvärdering är att få en analys av nuläget. Kunskapen vi får genom analysen kan sedan leda oss vidare att utveckla verksamheten. Att bli effektivare, bättre och mer hållbara.

Det är relativt enkelt att utvärdera fakta och uppnådda resultat direkt när ett projekt har genomförts. Men att många år efter projektens genomförande förstå vad som hänt och vilka effekter uppnådda resultat har haft, är en betydlig större utmaning att utvärdera. Personer har slutat, bytt arbetsuppgifter eller glömt vad som hänt. Data, siffror och dokumentation har varit svårt att ta del av. Utmaningen att hitta en enkel och bra metod för att utvärdera dessa långsiktiga effekter och vad som gör att dom blir långsiktiga har varit extra roligt att ta sig an då frågor som berör landsbygden är av stort intresse.

Om de resultat man får av ett projekt inte förvaltas på rätt sätt blir det små eller inga effekter på lång sikt. Därför har man från flera håll börjat fundera och diskutera Leaders långsiktiga effekter. Men hur ska vi mäta effekterna flera år efter projekttidens slut och vilka effekter är det vi ska mäta? Klart är att det råder en viss begreppsförvirring kring många av de uttryck vi använder inom landsbygdsutveckling.

De slutsatser och råd som denna rapport kommit fram till, är ett resultat av analyser av ett antal genomförda projekt och en kombination av erfarenhet av landsbygdsutveckling, leadermetoden, projektledning och resultat från tidigare utvärderingar och resultatrapporter. Min förhoppning är att det ska leda till praktiska råd som fungerar i praktiken, hur man ska tänka när det gäller effekter och hur man kan arbeta med utvärdering i Lokalt Ledd Utveckling, LLU, med hjälp av leadermetoden.

Ett stort tack till alla engagerade projektledare och projektägare som vi träffat och som ställt upp för intervjuer som varit avgörande för att förstå vilka långsiktiga effekter som leaderprojekten har för landsbygden. Ett stort tack till verksamhetsledarna i de tre leaderområdena som "krattat i manegen" och tagit fram underlag, förberett så att svarsfrekvensen i enkäten blev så hög och möjliggjort alla intervjuer samt varit bollplank i olika frågor.

Linköping hösten 2019

Lennart Ruder, Pivotanalys Sweden AB

Ordlista

Additiv effekt - En additiv effekt uppstår när två eller flera effekter tillsammans leder till en effekt som är lika stor som summan av de individuella effekterna.

Agenda 2030 - Agenda 2030 innehåller de 17 globala målen för hållbar utveckling som antagits av FN.

AU - Arbetsutskott, del av styrelsen som bereder och ansvarar för vissa frågor.

Effekt - En mängd energi som omvandlas per tidsenhet.

Effektstyrning - är en projektmetod för i första hand IT-projekt, där man sätter det avsedda målet med projektet i fokus.

ESV - Ekonomistyrningsverket.

HPI - Happy Planet Index är ett index om mänskligt välbefinnande och hållbar påverkan. HPI introducerade av New Economics Foundation (NEF) 2006. Indexet är vägt för att ge ett högre värde till länder som ger ett lågt ekologisk avtryck.

HRI - Happy Rural Index™ är det kumulativa värdet av SMILE-Effekter. Indexet blev introducerat av Pivotanalys Sweden 2019. Indexet väger samman effekter som påverkar en hållbar landsbygd.

Hållbar Landsbygd - Händelser som leder till Social, Miljö och Ekonomisk utveckling av landsbygden.

Hållbar tillväxt - främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi.

Hållbar utveckling - Maximal livskvalitet för alla inom ramarna för Jordens bärkraft (World Conservation Strategy 1980).

Kumulativa effekter- kan beskrivas som effekter som samverkar på olika sätt.

LeaderEffekt - En mängd projektresultat som leder till långsiktigt hållbara händelser på landsbygden.

Effektkedja- Resurser-Aktiviteter-Resultat-Långsiktiga effekter.

LAG Local Action Group - den grupp som har rätt att besluta om projektstöd. LAG består av ledamöter från den ideella, privata och offentliga sektorn.

Leader - är en metod för att utveckla landsbygden utifrån lokala förutsättningar.

Leadermetod - Metoden bygger på samarbete mellan ideella, privata och offentliga sektorn.

Leaderområde - Geografiskt område, ofta flera kommuner där man arbetar med en gemensam strategi för Landsbygden.

Leaderförening - Registrerad ideell förening.

LLU - Lokalt Ledd Utveckling.

LUS - Lokal Utveckling Sverige, intresseförening för alla leaderområden.

Motverkande effekter - En motverkande effekt innebär att effekterna från fler än en aktivitet är mindre än summan av var och en.

SMILE - Effekter - Kategorisering av viktiga effekter för hållbar landsbygd. SMILE står för Social, Miljö, Innovation, Livskvalitet och Ekonomi. Begreppet introducerades av Pivotanalys Sweden AB 2019.

Smart tillväxt- utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation.

Synergistisk effekt - En synergistisk effekt är en effekt där kombinationen blir större än summan av de enskilda aktiviteterna.

Verksamhetsutveckling - innebär utveckling av en organisation och dess processer.

VL - Verksamhetsledare.

	Sid
1. Inledning	2
1.1. Uppdragsbeskrivning	2
1.2. Bakgrund	2
1.3.Syfte	3
1.4.Avgränsningar	4
1.5.Disposition	4
1.6.Begreppet långtidseffekter	4
1.7.Begreppet tid	5
2. Projekten	6
2.1.Urval av projekt	6
2.2.Analys av enkätsvaren	6
2.3.Långtidseffekter av projekten	10
2.4.Kategorisering av effekterna	11
2.5.Värdering av SMILE -effekterna	12
2.6.Happy Rural Index	15
2.7.SMILE -Effekter för de projekt som blivit intervjuade	15
2.8.Sammanfattning av SMILE -Effekterna för projekten	15
2.9.Fördelning av SMILE - effekterna för projekten	18
2.10.Sammanfattning av HRI -Index	18
3. Faktorer för långtidseffekter	20
3.1.Faktorer som påverkar projektens resultat	20
3.2.Faktorer som påverkar långtidseffekterna	20
4. Effekttänk i LLU	22
4.1.Effekttänk på leaderkontoret	23
4.2.Effekttänk hos LAG	23
4.3.Effekttänk vid utvärderingar	24
4.4.Effekttänk på Jordbruksverket	24
5. Slutdiskussion	25
6. Frågor och övningsexempel	26
7. Litteraturförteckning	28

Sammanfattning

I denna utvärdering som är ett samarbetet mellan tre leaderområden, Astrids Lindgrens Hembygd, Folkungaland och Kustlandet har projekt analyserats som slutfördes mellan 1996-2013. De flesta projekt har genomförts med mycket goda resultat. Denna rapport beskriver vad som hänt med projektresultaten efter genomförandet dvs vilka effekter och vilka faktorer som varit avgörande för att uppnå långsiktiga effekter. Leaderprojekten har skapat många olika typer av effekter. Effekterna fanns kvar lång tid efter projekttiden och endast i ett fåtal fall har de avtagit eller upphört med tiden. Vi valde att kategorisera de olika typerna av effekter som uppstod efter projekttiden. Analyser av projektens effekter ledde då fram till fem stycken effekter av stor vikt:

- **S**ocialt
- **M**iljö
- **I**nnovation
- **L**ivskvalitet
- **E**konomi

Effekterna korrelerar delvis med hållbarhetsbegreppet i Agenda 2030 och regeringens strategi för landsbygdsutveckling och är effekter som vi gärna vill se på landsbygden. Dessa fem effekter har vi döpt till **SMILE**-effekter i rapporten. Att kategorisera effekter har framförallt två syften. Det första är att underlätta bedömningen vid en projektansökan, vilka långsiktiga effekter som kan tänkas uppstå. Det andra syftet är att kunna utvärdera effekterna av alla genomförda projekt i efterhand för avstämning mot de mål som finns i de lokala strategierna för leaderområdet. För att kunna göra detta tilldelas SMILE-effekterna ett värde, ett numeriskt värde.

Det kumulativa värdet av SMILE-effekterna har lett till ett index, **HRI** som står för Happy Rural Index. Det är ett mått på hur projektets effekter har eller kommer påverka landsbygden på ett hållbart sätt.

Vilka faktorer som varit avgörande efter projekttiden så att det blivit långsiktiga effekter har vi också delat in i olika kategorier:

- **K**unskap
- **A**rbetatillsammans
- **F**örvaltning
- **F**örankring
- **E**konomi

I rapporten kallas dessa faktorer för **KAFFE**-faktorer.

Undersökningen visar att 90% upplever att projekten har haft långsiktiga effekter. Resultatet av denna rapport hoppas vi ska öka förståelsen för vilka långtidseffekter som uppstår i projekten. Vid bedömning av enskilda projekt eller utvärdering av leaderområdets strategiska mål är det nödvändigt att ta hänsyn till de långsiktiga effekterna. Det absolut viktigaste för en hållbar landsbygd är att beviljade projekt ger upphov till en eller flera SMILE-effekter och som nu på ett enkelt sätt kan mätas så att man kan få ett Happy Rural Index.

1. Inledning

1.1. Uppdragsbeskrivning

Astrid Lindgrens Hembygd, Folkungaland och Kustlandet är ideella föreningar som ger ekonomiskt stöd till projekt som utvecklar landsbygden. Föreningarna arbetar utifrån egna geografiska områden och arbetar med leadermetoden. Leadermetoden är ett arbetssätt som sammanför och engagerar den privata, ideella och offentliga sektorn i utvecklingen av sin bygd.

Föreningarna har en egen utvecklingsstrategi som styr prioriteringen av projekt som beviljas i respektive område. Olika verktyg som läges- och slutrapporter, platsbesök och personliga möten används för att följa upp beviljade projekt. Trots dessa verktyg finns fortfarande en osäkerhet om effekterna på lång sikt. I samverkan vill områdena ta hjälp av en extern aktör som ska undersöka långtidseffekterna av projekt som genomfördes under åren 1996-2013

- Undersökningen ska visa vad som har hänt efter att projekten har slutredovisats. Har resultaten fortlevt, växt och mångfaldigats eller har de med tiden tynat bort?
- Undersökningen ska identifiera viktiga faktorer som haft inflytande över resultatens uthållighet, mervärden och kumulativa effekter - både positiva och negativa faktorer.
- Undersökningen ska innehålla lärdomar som eventuellt kan vägas in för att bättre uppfylla utvecklingsstrategin och utveckla leaderområdet.

1.2. Bakgrund

Leader har funnits sedan 1991 och i Sverige sedan 1996. EU:s programperioder är 6 år och har haft olika namn sedan starten.

Leaderinitiativ	Period	Antal leader-områden	Medverkande leaderområden
Leader I	1991-1993	0	
Leader II	1994-1999	12	Astrids Lindgrens Hembygd
Leader +	2000-2006	12	Astrids Lindgrens Hembygd Kustlandet
Leader/Fiskeområden	2007-2013	63	Astrids Lindgrens Hembygd Kustlandet Folkungaland
Leader/LLU	2014-2020	48	Astrids Lindgrens Hembygd Kustlandet Folkungaland

Leader var från början ett experiment inom EU för att få bukt med underutvecklade landsbygdsområden. Experimentperioden pågick under Leader I och Leader II. I tredje perioden LEADER+ tillämpades konceptet inom fler landsbygdsområden i EU. Nytt under fjärde perioden 2007-2013

var att leadermetoden integrerades i EUs landsbygd, hav och fiskeprogram.

I den nuvarande programperioden är det möjligt att jobba med lokalt ledd utveckling genom leadermetoden inom fyra olika fonder: landsbygdsfonden, havs- och fiskerifonden, socialfonden samt regionalfonden. Det är också möjligt att söka projektstöd till företag i nuvarande programperiod. I denna rapport ingår nästan bara projekt som finansierats från landsbygdsfonden.

Leaderområdena är olika när det gäller geografi, antal invånare, budget, gleshet och kulturell identitet. I nuvarande programperiod minskade antal leaderområdena till 48 vilket betyder att det finns vita fläckar på Sverige kartan.

Leader är en metod för att utveckla landsbygden utifrån lokala förutsättningar. I varje område tar privat, ideell och offentlig sektor gemensamt fram en lokal utvecklingsstrategi där man kommer överens om vad man ska prioritera för insatser under kommande programperiod. Metoden bygger på samarbete mellan olika sektorer och aktörer i ett område utifrån lokala initiativ och förutsättningar.

En godkänd utvecklingsstrategi innebär också att området får en budget för utvecklingsprojekt. Organisationer, föreningar, företag och myndigheter som har idéer vilka bidrar till utveckling av ett område kan söka stöd från leaderområdet för att genomföra projekt. Själva ordet Leader är en förkortning av en fransk mening – Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale. Det betyder "samordnade aktiviteter för ekonomisk utveckling på landsbygden".

Leaderarbetet bedrivs inom så kallade "Local Action Groups" - LAG-grupper. Det är lokala ideella föreningar som förvaltar Leader. De har bildats genom att boende, ideella organisationer, näringsliv och myndigheterna inom ett visst område har gått samman och arbetat fram en lokal utvecklingsstrategi. Det innebär att olika leaderområden stimulerar olika inriktningar för landsbygdsutveckling.

Leader bygger på sju principer:

- Lokal strategi
- Underifrånperspektivet
- LAG
- Innovation
- Integrerande insatser
- Nätverk
- Samarbete

Alla dessa principer spelar en viktig roll för vilka resultat projekten ger och vilka långsiktiga effekter vi får på landsbygden med de små resurser som finns tillgängliga.

1.3.Syfte

Det övergripande syftet med projektet/uppdraget är att leaderområdena ska kunna göra bättre prioriteringar av projektansökningar, öka uppfyllnadsgraden av sina utvecklingsstrategier samt främja verksamheterna i allmänhet.

1.4. Avgränsningar

I många fall syftar utvärderingar till att ge svar på frågan om man har uppfyllt vissa mål eller nått ett visst resultat. Så är också fallet inom LLU, men här har också metoden och verksamheten att nå målen diskuterats och utvärderats på många håll. Vad som är ett lyckat projektresultat har heller inte utvärderats på ett metodiskt sätt. De utvärderingar som är gjorda inom Leader har inte heller kunnat besvara frågan om resurserna har använts på ett kostnadseffektivt sätt.

Detta beror i huvudsak på dessa orsaker:

- Man mäter ej resultat på ett tillräckligt kvalitativt sätt.
- Data om resultaten lagras inte på ett tillfredställande vis.
- Man känner inte till alla kostnaderna för resultatet.
- Tidpunkten för att mäta kostnadseffektiviteten är odefinierad.

Att svara på frågan om projekten eller hela verksamheten med LLU är kostnadseffektiva kräver mycket mera kvalitativa data än vad som finns tillgängligt. Givetvis hade frågan om kostnadseffektivitet varit intressant att försöka ge svar på men det ingår inte i denna utvärdering. Kan vi på ett bättre sätt mäta effekten av projekten, vilket denna utvärdering försöker göra, så blir steget till att ge svar på frågan om kostnadseffektivitet betydligt mindre.

1.5. Disposition

En webbenkätundersökning av 60 st projekt har genomförts, 20 st från varje leaderområde. Därefter har 30 st projekt besökts och intervjuats, 10 st från varje leaderområde. Frågorna vid intervjuerna har varit mer av berättar karaktär och handlar till stor del om att förstå vad som har hänt före, under och efter projekttiden. Fokus har givetvis legat på att få fram vad som hänt efter projekttiden.

Många frågor var specifika, delvis på de fakta vi samlat in före intervjuerna och som hämtats från slutrapporter, hemsidor, Jordbruksverket och internet.

Det förekommer även att vi har hört oss för med tredje part på platsen om projektet. Eftersom intervjupersonerna har haft mycket varierande bakgrund och olika roller i projektet har de inte alltid känt till allt om projektet.

Vi har spelat in samtliga intervjuer, efter samtycke, för att i efterhand i lugn och ro kunna analysera och strukturera upp vad som sagts. Därefter har inspelningen raderats. Intervjuerna har i regel tagit ca 1 timme att genomföra. De har gjorts på platsen där projektet genomförts. Det har varit värdefullt för att med egna ögon se resultatet, effekterna och personerna bakom projektet.

1.6. Begreppet långtidseffekter

Effekter är ett centralt begrepp i denna rapport därför är det viktigt att det tolkas på rätt sätt. Effekter kan tolkas på många olika sätt beroende av vilket kontext de används i. Inom fysiken är effekt den mängd energi som

omvandlas per tidsenhet. ESV definierar exempelvis en effekt som "en förändring som inträffat som en följd av en vidtagen åtgärd och som annars inte skulle ha inträffat".

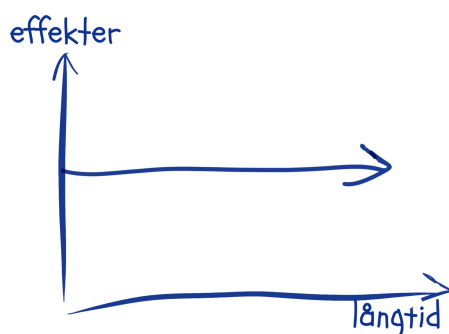
Effekter kan vara direkta eller indirekta, de kan vara positiva eller negativa, tillfälliga eller bestående, de kan vara kumulativa och kan uppstå på kort, medellång eller lång tid.

Kumulativa effekter kan beskrivas som effekter som samverkar på olika sätt. De kan vara antingen additiva, synergistiska eller motverkande. I denna utvärdering ska vi ha i minnet att det är effekterna av genomförda leaderprojekt vi avser.

I denna rapport tolkas effekter och långt tid enligt följande:

En effekt är en händelse som uppstår på grund av ett resultat efter projekttiden.

Långtid börjar efter projekttiden. Effekter kan pågå eller avta en viss tid efter projektets slut. En effekt kan leda till en över tiden hållbar förändring.

Effekter kan uppstå redan under projekttiden men det är inte dessa effekter vi söker, vi har valt att endast ta hänsyn till vad som skett efter projekttiden. Exempelvis kan samarbete och sociala kontakter var mycket stort när projektet pågår, vilket ofta ligger i projektvärldens och leadermetodens natur. Om dessa effekter finns kvar efter projekttiden räknas de till långsiktiga effekter.

1.7. Begreppet tid

När i tiden ska effekter mätas? De aktiviteter som skett ska vara hållbara när de utförs men även hållbara på kort, medel eller lång sikt. 80% av de projekt som svarade på enkäten genomfördes för 4-11 år sedan. En vanlig uppfattning är nog att effekterna minskar efter projekttidens slut, men respondenternas uppfattning i enkätsvaren visar att effekterna i det närmaste är oförändrade över tiden.

I några av de projekt vi intervjuat har vi haft en tydlig ökning av effekterna med tiden medan effekterna i andra projekt har avtagit och i vissa fall till och med varit negativa.

2. Projekt

2.1.Urval av projekt

I förutsättningarna för utvärdering av långtidseffekter fanns att 30 st projekt, 10 st från varje leaderområde, från tiden 1996-2013 skulle utvärderas genom intervjuer. Intervjuerna skulle helst genomföras på den plats där projektet pågick. Frågan var då vilka projekt som skulle väljas ut så att det blev representativt och objektivt. Vi enades om att varje område skulle göra ett första urval på 30-40 projekt där man i huvudsak uteslöt mycket små projekt, förstudier samt icke relevanta LAG styrda projekt. De utvalda projekten skulle innehålla en stor del näring och/eller mycket lokal utvecklingskaraktär samt en bred samverkan mellan projektpartners.

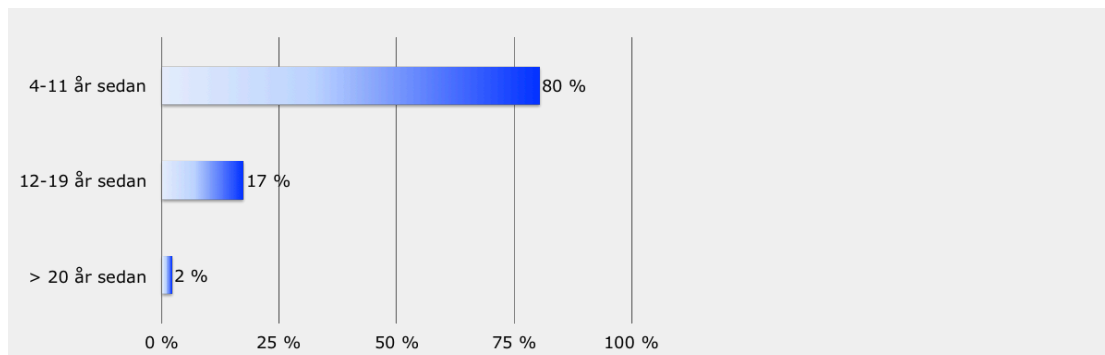
Resultatet blev 86 st projekt som delades in i olika strata beroende på projektens budgetstorlek, geografiskt område och inriktning. Från dessa grupper slumpades sedan 60 st projekt fram. E-postadresser och kontaktuppgifter togs fram av respektive leaderområde för att kunna göra en webbenkätundersökning till dessa projekt. Syftet med enkäten var att få fram statistik, trender och skillnader mellan olika typer av projekt genom att korstabulera svaren från enkätfrågorna. Från urvalet på 60 st projekt gjordes ytterligare ett urval till 30 st projekt som har djupintervjuas.

Urvalet skedde så att det blev en jämn fördelning mellan budgetstorlek, geografiskt område, organisationstyp och inriktning på projekten. Projekten valdes ut slumpmässigt. Även om urvalet endast representerar en mindre del av alla projekt som genomförts i områdena finns tillräckligt med data för att statistiskt sätt se tydliga trender i materialet. Det är inte resultatet i sig som är intressant utan hur vi använder metoden och hur vi mäter och värderar de långsiktiga effekterna.

2.2.Analys av enkätsvaren

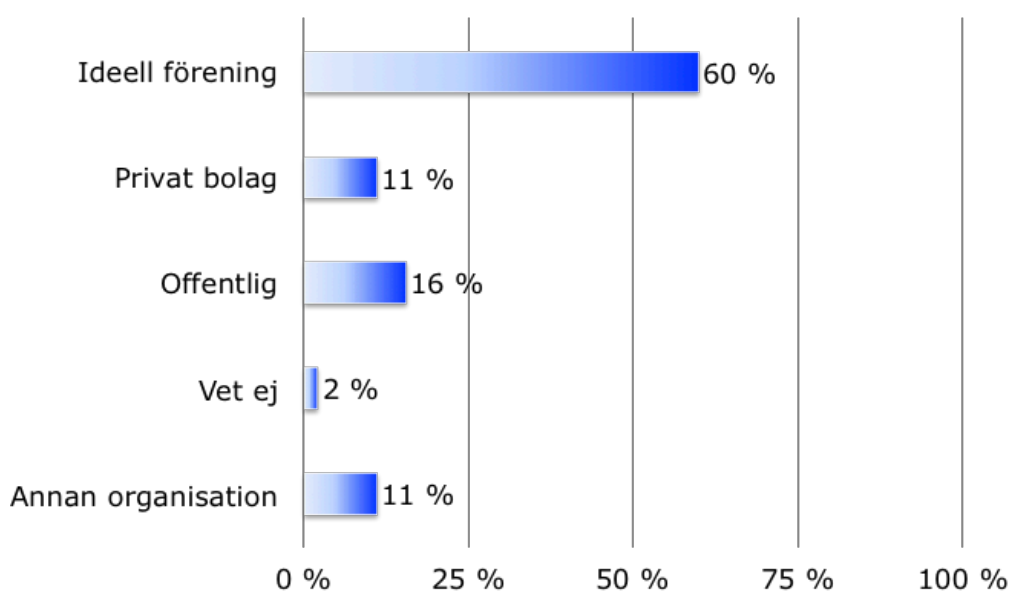
Enkäten skickades i de flesta fall till de som varit projektledare. Att svarsfrekvensen på 75% var hög berodde till stor del på verksamhetsledarnas förberedande arbete att hitta rätt personer samt den entusiasm och engagemang som rent generellt finns i leaderprojekt. Nedan följer de viktigaste resultaten av enkäten.

Hur länge sedan är det som ditt leaderprojekt slutrapporterades?

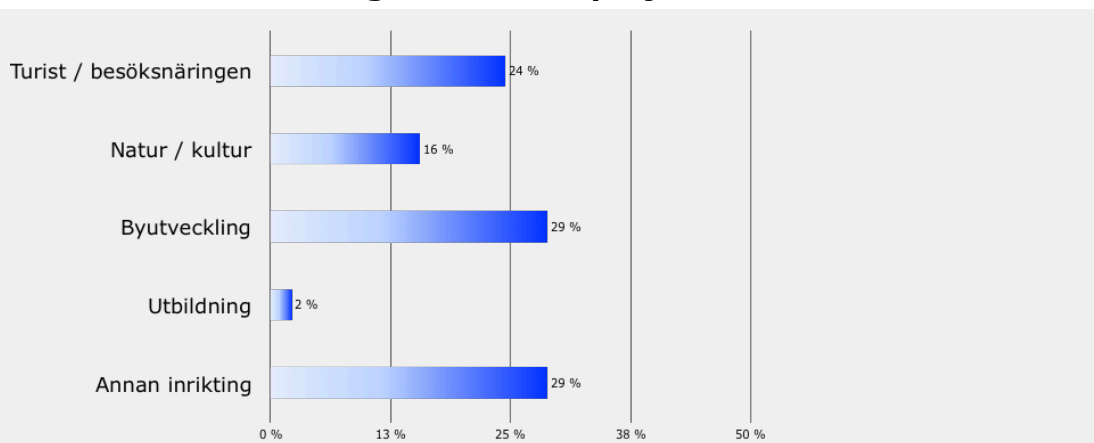
Figur 1. 80% av de projekt som genomfördes skedde för 4-11 år sedan i föregående programperioder.

Vilken typ av organisation var projektägare?

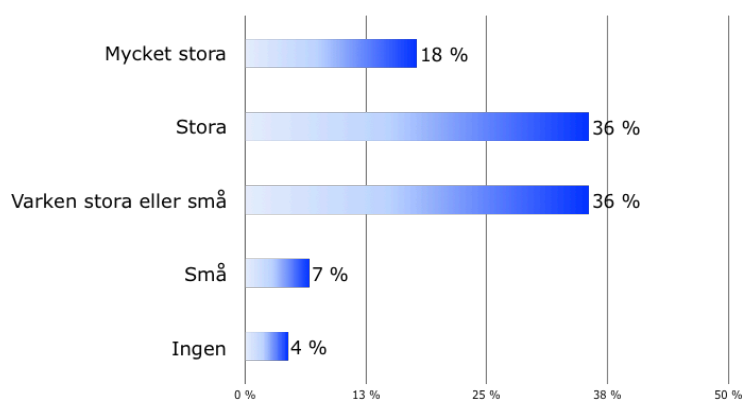
Figur 2. 60% av de projekten genomfördes av ideella föreningar.

Vilken huvudinriktning hade leaderprojektet?

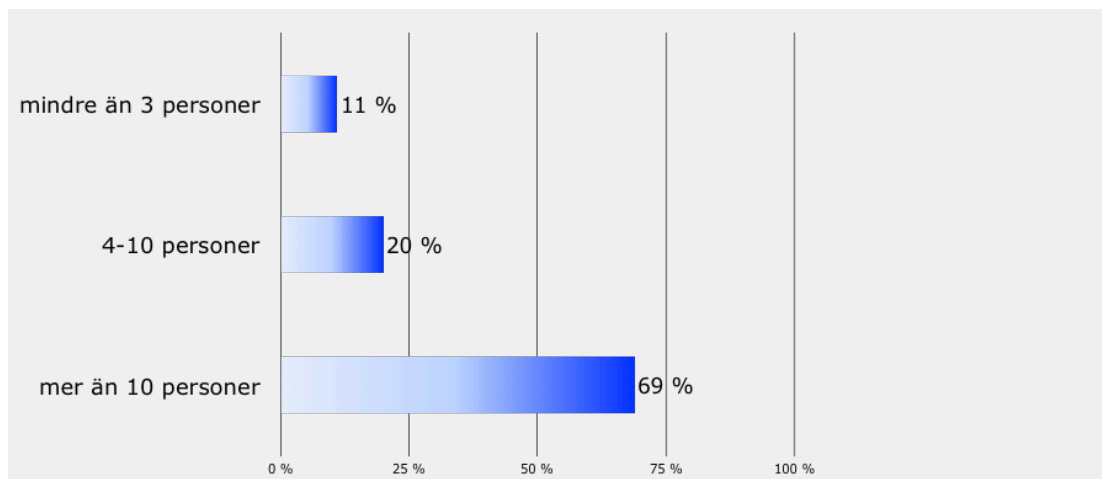
Figur 3. I annan inriktning fanns bland annat företagsutveckling.

Vilken erfarenhet fanns att bedriva projekt?

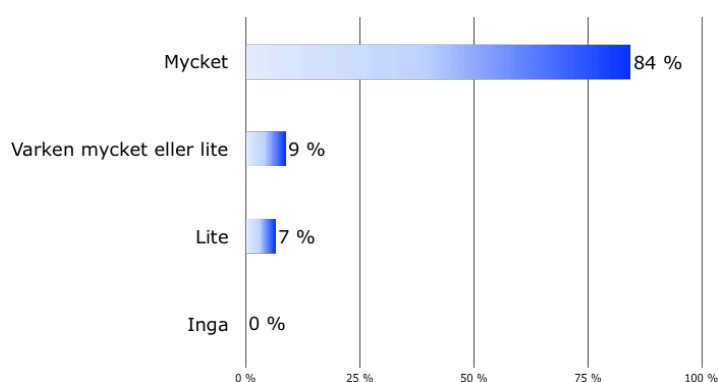
Figur 4. Mer än hälften ansåg att projekterfarenhet var stor eller mycket stor.

Hur många personer medverkade och samarbetade i projektet?

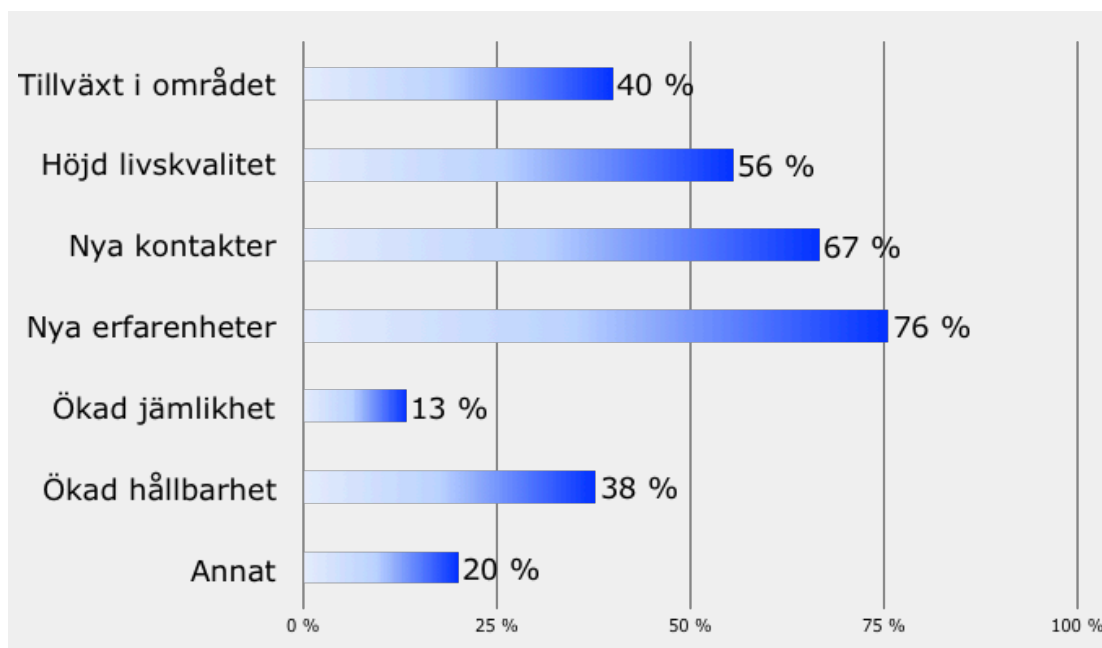
Figur 5. Antal deltagare i under projekttiden

Ledde projektet till nya kunskaper/lärande?

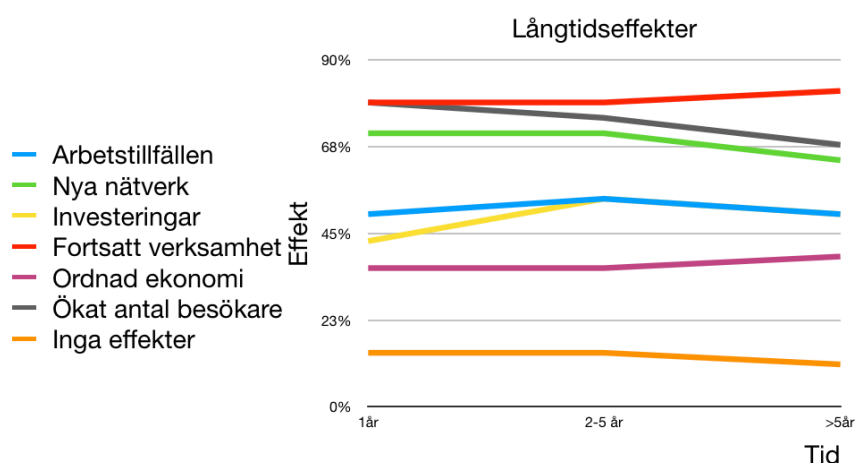
Figur 6. Mycket lärande i projektet

Vad ledde projektet till när det avslutades?

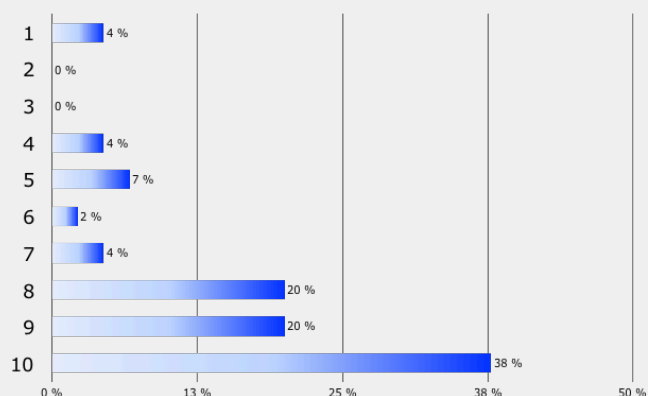
Figur 7. Projektens uppfattning om vilka effekterna blev av projektet

Bestående långtidseffekter

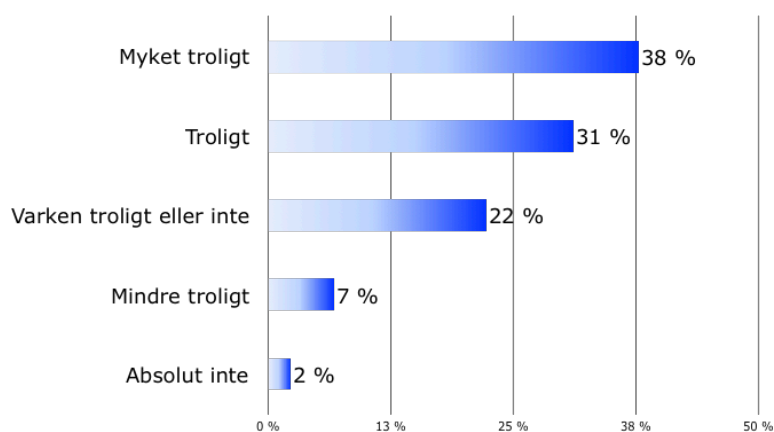
Figur 8. Projektens uppfattning om långtidseffekter är att de olika effekterna finns kvar > 5 år efter projekttiden

Hur nöjd är du med resultatet av projektet idag?

Figur 9. 78% var mycket nöjda med projektens resultat idag.

Kan du tänka dig att söka leaderprojekt flera gånger?

Figur 10. Stor andel som har en positiv inställning till leaderprojekt.

Positivt under projekttiden:

- Samarbete
- Sammanhållning
- Nätverk
- Framtidsoptimism
- Kunskap

Negativt under projekttiden:

- Likviditeten, i avvaktan på utbetalning av medel
- Administration, redovisning mot Länstyrelsen och Jordbruksverket
- För stora förväntningar av projektet
- Projektorganisationen
- Tidsbrist, främst för ideella föreningar

Av svaren i enkäten finns inga tydliga skillnader att effekterna påverkats av organisationsform (där 80 % var ideella föreningar). Inte heller har organisationsformen påverkat effekterna av hur länge sedan projekten genomfördes eller kompetens att driva projekt.

2.3.Långtidseffekter av projekten

Det är lätt att koppla ihop effekter med utveckling. Landsbygdsutveckling kanske inte är helt rätt ord i detta sammanhang. Ser man till fakta har det skett en avveckling av landsbygden, skolor, affärer och service försvinner i takt med att urbaniseringen fortsätter. Trenderna och den politiska inriktningen varierar över tiden. Idag pratar man mycket om:

- Digitalisering
- En åldrande befolkning
- Hållbarhet
- Urbanisering
- Klimat

Därför känns viktigt att koppla ihop landsbygdsutveckling med hållbarhetsperspektivet som inte följer trenderna. Då kan vi också använda begreppet hållbar utveckling som är väl definierat. Inom besöksnäringen finns begreppet hållbar destinationsutveckling, där är det i hög grad motiverat att prata om utveckling eftersom det är en bransch som växer kraftigt. Men att landsbygden utvecklas är kanske inte det viktigaste. Viktigare är att det som sker på landsbygden är hållbart, naturligt vore det då att kalla det hållbar landsbygd.

Fixeringen vid att ta fram indikatorer och förväntade resultat i varje leaderområde distanserar oss delvis från de verkligt viktiga och stora övergripande hållbara målen. Att bara utvärdera och mäta resultaten från projekten ger endast ett kortsiktigt statistiskt läge vid periodens slut och man missar de effekter som uppstår efter projekttiden. Det ligger helt i projektmodellernas natur att sätta upp mätbara mål med en begränsad budget som man efter projekttiden tolkar som projektets resultat och kan utvärdera och sätta siffror på. De långsiktiga effekter som uppstår efter projekttiden är dock svårare att kvantifiera och utvärdera och vem det är som ska göra det. Det känns orimligt att projektägaren/sökande ska sätta upp mål vilka effekter som projektet kommer få på leaderområdet, istället bör fokus helt ligga på vilka resultat man kommer uppnå. Det är också

viktigt att resultatet av projektet förvaltas på ett bra sätt för att det ska bli långsiktiga effekter. LAG-grupperna och leaderkontoren kan med hjälp av ett systematiskt effekttänkande få en uppfattning om vilka långsiktiga effekter projektet kan leda till och om det är i överensstämmelse med leaderområdets långsiktiga mål.

Exempelvis har vi i projektet "Loftahammar framåt", som var en förstudie för att anlägga en golfbana, fått en rad additiva effekter med tiden. Projektet lade grunden och förutsättningar för att bygga en golfbana, detta i sin tur ledde till att golfbanan anlades och att ett föreningshus/klubbhus byggdes. Tillväxt av medlemmar och ekonomi gjorde att man kunde anställa personal. Man bygger sedan ett miljövänligt bevattningssystem som återvinner det kommunala reningsvattnet. Robotar som plockar golfbollar och klipper rangen är ytterligare en effekt. Den senaste investeringen är en solcellsanläggning som levererar ström till anläggningen (anläggningen kallar man Golfströmmen).

Ett annat exempel är projektet "Väderstadslyftet" där man anlade en plastgräsmatta för ungdomsfotbollen. När projektet genomfördes fanns inte den kunskap om mikroplaster som finns i gummigranulatet som är underlaget för plastgräset. Idag överväger EU att förbjuda plastgräs senast 2022. Där har vi istället gått från positiva till negativa effekter med tiden när det gäller miljön. Detta leder kanske även till ekonomiskt negativa effekter.

2.4.Kategorisering av effekterna

För att få en struktur på frågan om vilka effekter som skapats efter projekttiden har svaren från enkäter och intervjuer analyserats. Fem olika typer av effekter har identifierats. Dessa fem korrelerar delvis med hållbarhetsbegreppet i Agenda 2030 och regeringens strategi för landsbygdsutveckling. För att få en klarare bild av de olika effekterna beskrivs nedan de olika effekterna. Exempel på frågor som kan ställas vid utvärdering finns under punkt 6 Frågor och övningsexempel och ger ytterligare ett förtydligande av de olika effekterna.

● Socialt hållbara effekter

Händelser som strävar mot ett samhälle där grundläggande mänskliga rättigheter uppfylls. Åtgärder som gjorts för att öka jämlikhet, integration, sociala nätverk, ungdomsverksamhet och förhindra utanförskap. Projekt som lett till att stärka enskilda individer och skapat jämlika förutsättningar mellan stad och land. Hit hör också social innovation.

"Social innovation är en benämning på innovationer som svarar upp mot sociala behov eller motsvarar ett svar på samhällets utmaningar. Sociala innovationer kan vara tjänster, produkter, metoder, processer eller samarbeten som leder till mer effektiva och mer hållbara lösningar på sociala problem, eller som tillgodoser behov som tidigare inte tillgodosetts." Socialt företagande räknas också till denna kategori.

● Miljö, klimat och ekologiskt hållbara effekter

Händelser och åtgärder som har eller har haft en påverkan på den biologiska mångfalden, ekologin, miljön eller klimatet.

Miljöeffekter är exempelvis åtgärder som förbättrar vår miljö, minskar utsläpp, matavfall, miljögifter mm. Allt som lämnar små avtryck på miljön.

Miljöfrågor är ofta mycket komplexa, svårbedömda och kräver mycket kunskap.

● **Innovation och samarbeten**

Nya eller utveckling av befintliga produkter och tjänster men även olika typer av samarbeten, organisationsformer och sätt att arbeta. Vid väl utvecklade samarbeten föds ofta nya innovativa idéer. Olika tekniklösningar och infrastrukturfrågor räknas också in i denna kategori.

● **Livskvalitet, lärande och kultur**

Livskvalitet kopplas ofta till hälsa såväl psykisk som fysiskt samt välfärd. Med effekter på livskvalitet, lärande och kultur menas också sådana aktiviteter som påverkar jordens resurser i liten omfattning och gör att människor mår bra. Musik-, teater-, dans- idrotts- eller konst arrangemang som återkommer regelbundet är andra exempel. En uppsnyggning eller försköning av ett objekt, exempelvis en byggnad eller en allmän plats som skapar en trivsamt miljö att vara i.

● **Ekonomi och tillväxt som ger hållbara effekter**

Handlar om att motverka fattigdom och att alla ska ha råd att tillgodose sina grundläggande behov i relation till jordklotets ändliga resurser. Det vill säga en ekonomisk utveckling som inte medför negativa konsekvenser för den ekologiska eller sociala hållbarheten.

Med hållbara ekonomiska effekter menas händelser som lett till sysselsättning, nya produkter och tjänster, effektivisering och digitalisering. En ökad besöksnäring är ett exempel på ekonomisk tillväxt som ofta har låg inverkan på miljön. En utbyggd infrastruktur är också ett exempel som ger ekonomiska effekter på lång sikt. Ideellt arbete som utförs ger ofta mervärden utan att förbruka jordens resurser.

För att enkelt komma ihåg dessa fem typer av effekter har första bokstaven används i varje kategori och man får då ordet SMILE eller SMILE-effekter 😊.

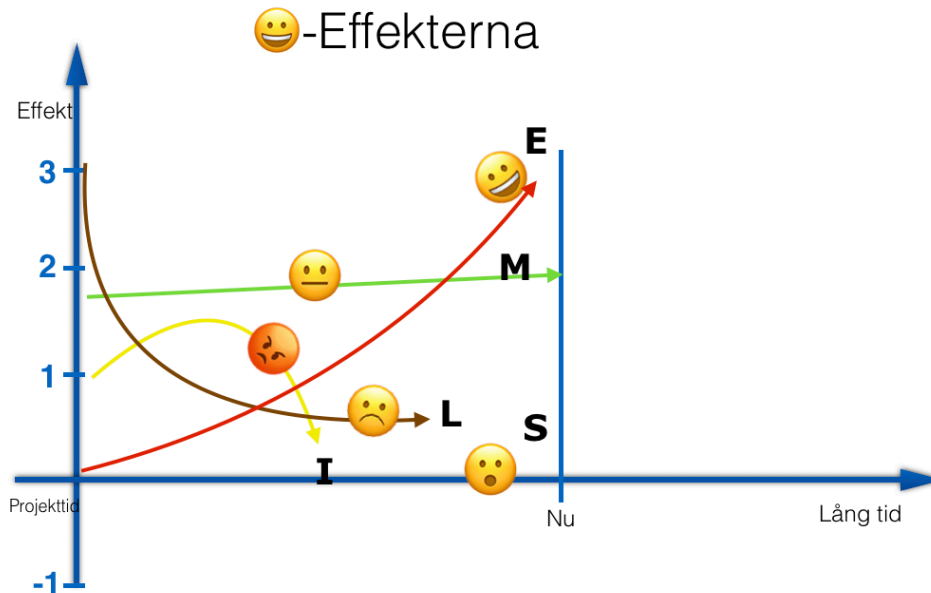
Effekterna av ett projekt ska vara något positivt, någonting man kan le åt 😊.

2.5.Värdering av SMILE -effekterna

Det finns ännu ingen metod hur man värderar effekterna i de olika kategorierna på ett systematiskt sätt. Det ingår inte heller i denna undersökning att utveckla en metod för att göra det. Att mäta effekterna i kvantitativa enheter, antal sysselsatta, kr, volym, antal nätverk mm har låg relevans för de flesta kategorier. Hur mäter man livskvalitet, lärande, miljö, sociala nätverk mm och när ska dessa variabler mätas, om 1, 2, 3, 5 eller 10 år. I de slutrapporter som studerats och de intervjuer som har gjorts har det inte funnits kvalitativa data av uppnådda resultat att utgå ifrån därför har det varit ointressant att försöka göra denna typ av värdering av effekter. Istället har en mycket enkel modell prövats vid värdering av de olika SMILE-effekterna i denna undersökning. Värderingen har gjorts med hjälp av effektindikatorer i en skala -1 till +3 enligt nedan.

Effekt	Effektindikator	SMILE
Stora	3	😊
Godkända	2	🙂
Små	1	😐
Inga	0	😮
Negativa	-1	😡

Ingen effekt är mer betydelsefull än den andra för landsbygden. Exempelvis kan en miljöåtgärd långsiktigt vara minst lika viktig som ett arbetstillfälle. Vid användning av effektindikatorerna måste man bortse från politiska värderingar och se objektivt och sakligt på värderingarna. Ett holistisk tänkande är nödvändigt vid värdering av effekterna. Vid värdering måste man väga in tidsfaktorn så att effekternas värde speglar ett medelvärde för den tid som gått från att projektet avslutades till den tidpunkt när bedömningen sker. Händelser som upprepas eller blir bestående över tiden ger större effekter än enstaka händelser.

De olika effekternas värde varierar med tiden.

Värdering av effekter kan göras vid två tillfällen, innan projektet beviljas och efter en viss tid efter projektslut. Bedömningen innan projekten är genomförda blir förstås mer spekulativa men ger också eftertänksamhet när det gäller eventuella risker i ett projekt. Nedan följer exempel på hur effekterna kan värderas:

● **Sociala effekter:**

- Små effekter, ungdomsverksamhet finns eller har ökat eller skapats, sociala nätverk har uppstått, sporadiska enskilda kortare aktiviteter. Ökad tillgänglighet för människor med funktionshinder.
- Godkända effekter, flera olika sociala effekter finns, ungdomsverksamhet, sociala företag, sociala nätverk, integration upprepande och fler aktiviteter under hela perioden från projektslut.
- Stora effekter, aktiviteter som främjat socialt utanförskap, eller jämlikhet eller där särskilda satsningar på ungdomar görs med stor kontinuitet. Sociala företag och flera nätverk för social utveckling.

● **Miljö och ekologiska effekter:**

- Små effekter, nya ekologiska produkter/livsmedel och enstaka aktiviteter för att öka kunskapen om hållbarhetsfrågor.
- Godkända effekter, flera aktiviteter finns som förbättrar miljön och klimatet.
- Stora effekter när den biologiska mångfalden bevaras eller återskapas. Anläggning av vattenbiotoper, smart användning av resurser och energisnåla lösningar.

● **Innovation och samarbeten:**

- Små effekter, lite samarbete mellan två organisationer
- Godkända effekter, fler parter inblandade i samarbetet, nya arbetssätt, nya produkter eller tjänster
- Stora effekter, ett utvecklat samarbete där man arbetar kontinuerligt och regelbundet kring aktuella frågor. Förbättring av infrastruktur.

● **Livskvalitet och lärande:**

- Små effekter, enstaka aktivitet av lärande som i regel avtar ju längre tid som går.
- Godkända effekter, lärande som upprepas så kunskapen består över tiden, dokumenteras och sprids, aktiviteter som främjar hälsa och livskvalitet.
- Stora effekter, upprepade aktiviteter som såsom kulturaktiviteter, flera aktiviteter som bedrivs kontinuerligt, försköning av boendemiljöer och ökad attraktivitet för ett område.

● **Ekonomiska effekter och tillväxt:**

- Små effekter, en ideell förening som har så god ekonomi att man klarar drift och underhåll samt att det finns utrymme att utvecklas.
- Godkända effekter, aktiviteter som lett till arbetstillfällen eller ökad besöksnäring. Verksamhet som ger ekonomisk överskott för utveckling och nya aktiviteter. Nya produkter och företag.
- Stora effekter, betydande ökning av arbetstillfällen och besökande i området. Flera nya företag eller nya produkter och tjänster.

2.6. Happy Rural Index

I de flesta fall kan man säga att SMILE-effekterna samverkar mer eller mindre med varandra, dvs dom är kumulativa. Summan av effekterna kallar vi för **Happy Rural Index (HRI)**. Det olika effekterna bidrar med ett lika värde. Exempelvis är **Miljö** lika viktig som **Ekonomi**. $HRI = (S + M + I + L + E) \times t$ t=är en tidskonstant. Tidskonstanten i denna undersökning är 6,66 för alla projekt och speglar det genomsnittliga antal år som gått sedan projekten avslutades. Principen för tidskonstanten är att den får ett större värde ju längre effekterna funnits. HRI är en sammanvägning av alla SMILE-effekterna men det är ovanligt att ett projekt får ett värde från alla typer av effekter. Maxvärdet för HRI är 100.

Användning av HRI kan ske på flera sätt. Det kan beräknas före projekttiden och kan då sägas vara en sorts budget på vilka effekterna kan bli. Om vi sätter HRI i förhållande till projektets budget i kronor så får vi ett mått på en uppskattad kostnadseffektivitet. Om detta görs en tid efter att projektet avslutats får vi istället ett HRI på verkligt utfall och sätter vi det i relation till verkliga kostnader i projektet så får vi ett mått på projektets kostnadseffektivitet. HRI kan också sättas i relation till de olika kostnads och finansieringstyperna som finns. Exempelvis HRI/ideella timmar, HRI/Offentlig finansiering, HRI/EU-finansiering osv.

2.7. SMILE -Effekter för de projekt som blivit intervjuade

I Bilaga 1 redovisas de 30 st projekten var och en för sig. De olika effekterna beskrivs för varje kategori och de faktorer som bidragit till effekterna beskrivs.

2.8. Sammanfattning av SMILE -Effekterna för projekten

Att besöka alla projekt och se den kraft och engagemang som finns på landsbygden har varit väldigt berikande och intressant. Leaderkontoren har genomgående fått mycket beröm för sitt stöd och support till projekten. Nedan följer en sammanställning av de projekt vi besökt med en bedömning och värdesättning av SMILE-effekterna. Det är våra tolkningar och analyser av effekterna som uppstått efter projekttiden. Vi är medvetna om att detta inte är en exakt vetenskap men det ger en samlad bild av enskilda projekts effekter efter projekttiden. Inga stora skillnader finns mellan de olika områdena, modellen fungerar på alla projekt och leaderområden oavsett lokala strategier eller olika finansieringsfonder som funnits i de olika programperioderna. Det är viktigt att komma ihåg att varje projekt är unikt och har olika förutsättningar. Därför är en jämförelse mellan projektens erhållna värdeindikatorer på SMILE-Effekterna svår att göra.

Astrid Lindgrens Hembygd						
Effekter per projekt och område	Social	Miljö	Innovation samarbete	Livskvalitet Lärande	Ekonomi Tillväxt	Happy Rural Index
Projektnamn	S	M	I	L	E	HRI
Emilkraften	1	0	3	2	3	60
Barnfilmens hus	2	0	2	2	3	60
Turismutveckling kring smalspåret	0	0	1	1	2	27
Framtidens skola	1	1	0	1	0	20
Framtidsforum	0	3	2	3	0	53
Lokal mat I och II	1	2	2	1	2	53
Attitydundersökning - ungas inställning...	3	0	1	1	2	47
Lokal utvecklingsplan i Kristdalabygden	2	1	2	2	2	60
I Linnés spår	2	3	3	3	1	80
Fläsk från glada utegrisar i Brantestad	0	1	2	1	3	47

Folkungaland						
Effekter per projekt och område	Social	Miljö	Innovation samarbete	Livskvalitet Lärande	Ekonomi Tillväxt	Happy Rural Index
Projektnamn	S	M	I	L	E	HRI
Skarvförvaltning i Roxen	0	-1	2	2	-1	13
Samlingsplats Stjärnorps SK	2	0	2	2	1	47
Stureforslyftet	2	0	1	2	2	47
Vretaslingan	2	1	2	3	3	73
Införande av Digital Teknik på Galaxen	1	0	2	2	1	40
Väderstadslyftet	1	-1	1	2	1	27
Sysselsättning med hästen som hjälpmedel FAS 3	3	0	2	3	2	67
Förstudie för fria fiskvandringar i Motala ströms vattensystem	1	3	2	2	1	60
Mötesplats Fornåsa	1	0	2	2	0	33
Kimstad Skolmuseum	1	0	1	1	0	20

Kustlandet						
Effekter per projekt och område	Social	Miljö	Innovation samarbete	Livskvalitet Lärande	Ekonomi Tillväxt	Happy Rural Index
Projektnamn	S	M	I	L	E	HRI
Guider Vikbolandet	0	0	1	2	1	27
Marmorbruket	2	0	2	3	2	60
Fristad Gästgiveri	1	0	2	2	1	40
Tjuståsa Byalagshus	2	0	2	2	2	53
Mörtfors världens bästa by	1	0	1	2	0	27
Vindommens fisketurism	0	1	1	1	2	33
Skärgårdssporten	1	2	2	3	2	67
Loftahammar framåt	1	3	3	2	3	80
Överums mack	0	2	0	1	2	33
Handelsplatsen Gamleby	0	0	1	1	1	20

Effekt	Stora	Godkända	Små	Inga	Negativa
HRI	>59	40-59	20-39	0-19	<0

Sammanfattning och beskrivning av de olika SMILE-Effekterna för de 30 projekten.

● Sociala effekter

De sociala effekterna berodde främst på att det har varit en hel del ungdomsverksamhet. Under den period då projekten genomfördes var invandringsfrågorna inte så stora. Inga medel från ESF-fonden fanns i denna period. I en del projekt har sociala nätverk uppstått. I ett fall har också ett socialt företag startat.

● Miljö, ekologi och klimat effekter

En stor anledning till att miljöeffekterna är en mindre andel kan bero på att denna typ av projekt inte har varit så vanliga och att ett par projekt i undersökningen till och med fått negativa långsiktiga effekter på miljön. Hållbarhetsfrågan och klimatfrågorna har inte heller varit så mycket i fokus som de är idag. Ekologiska effekter på livsmedel har varit den vanligaste effekten bland de utvalda projekten.

● Innovation och samarbeten

De flesta projekten i denna kategori har gällt samarbeten som har uppstått eller fortlevt efter projektiden. I några få fall har det gällt nya produkter eller tjänster.

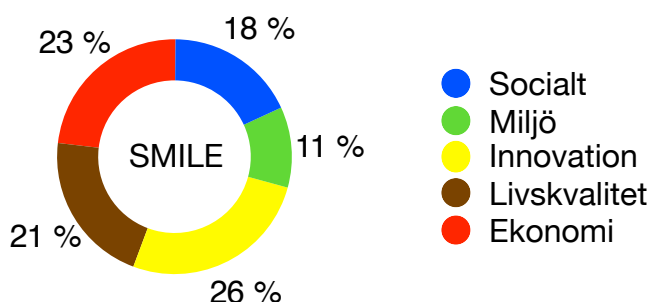
● Livskvalitet och lärande

Många projekt har innehållit en stor andel lärande och livskvalitet. Livskvalitet är en stor anledning till att människor bor på landsbygden. I livskvalitet finns också en del effekter riktade mot hälsa.

● Ekonomi och tillväxt

Här dominerar helt klart effekterna av antal besökare i området. Nya tjänster, produkter och företag har uppstått tack vare besöksnäringen. De ekonomiska effekterna har också varit viktiga för att kunna förvalta det resultat som uppstått under projektiden.

2.9.Fördelning av SMILE - effekterna för projekten

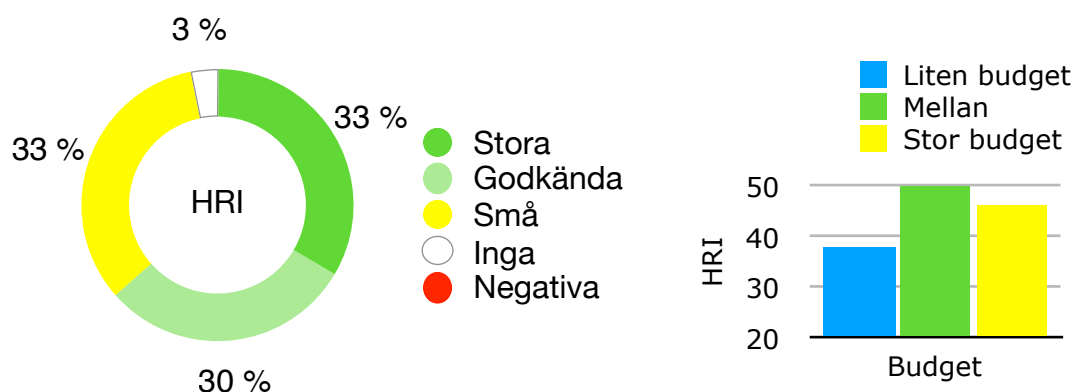

Fördelning av effekter för de 30 projekten.

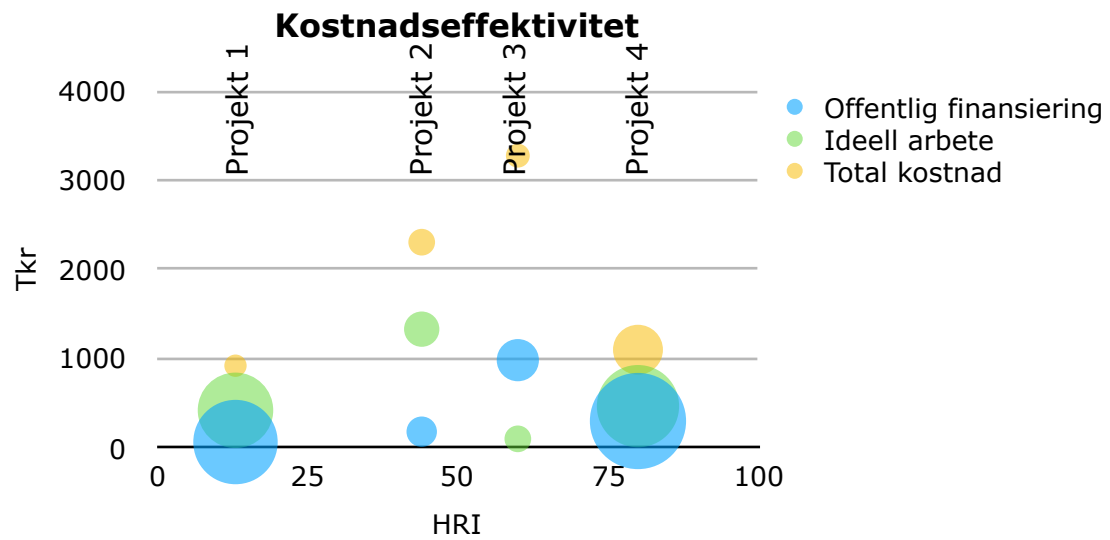
Effekterna är relativt jämt fördelade. Miljö något mindre i förhållande till de övriga effekterna.

2.10.Sammanfattning av HRI -Index

Tittar vi på medelvärdet av HRI för alla projekt får vi ett värde på 46 för alla projekt. Lägsta värde var 13 och högsta 80. En del projekt var var upp till 19 år gamla och borde kanske fått ett högre HRI men samtidigt blir långtidseffekterna svårare att uppskatta när "långtid" ökar. De projekt som hade en liten budget har ett något lägre medelvärde på HRI än de med medelstor eller stora budget.

Fördelning av värderingens effekter och skillnad på HRI mellan projekt med olika storlek på budget.

Exempel på hur HRI kan användas för att visa på kostnadseffektiviteten för några projekt. Större diameter på bubblorna betyder större kostnadseffektivitet.

3. Faktorer för långtidseffekter

3.1. Faktorer som påverkar projektens resultat

För att få ett lyckat resultat av projekten är en av de viktigaste faktorerna att beskriva projektets mål. Dessa mål bör vara SMARTa.

- **S**pecifika
- **M**ätbara
- **A**ccepterade
- **R**ealistiska
- **T**idsbundna

Man kan även ha långsiktiga mål eller visioner som ska gälla efter projekttiden.

Andra viktiga faktorer för projektresultatet är exempelvis:

- Väl skriven och genomtänkt projektplan
- Bra projektledare och medarbetare
- Förankring av projektplan och resultatet (underifrånperspektiv)
- Fungerande breda samarbeten (leadermetoden)
- Effektiv projektadministration
- Genomtänkt handlingsplan mm.

3.2. Faktorer som påverkar långtidseffekterna

Vid analys av de faktorer som har påverkat de långsiktiga effekterna måste man urskilja de faktorer som påverkar resultatet av projektet. Ett bra genomfört projekt med stor måluppfyllelse och bra resultat behöver inte betyda att det blir bra långsiktiga effekter.

Vid sammanställning av de olika SMILE-effekter har vi kunnat identifiera ett antal framgångsfaktorer för att få långsiktiga effekter.

- **K**unskap
- **A**rbetatillsammans
- **F**örankring
- **F**örvaltning
- **E**konomi

Som stöd för minnet får vi ordet KAFFE. Faktorer som är viktiga för att projektet inte ska somna in efter projekttiden.

Kunskap

I vissa fall krävs det kunskap om hur man tar hand om ett resultat. Exempelvis krävs det kunskap hur man underhåller och sköter en byggnad, eller kunskap om hur man behåller den biologiska mångfalden. En förståelse för vad antal besökare betyder för området. Dokumentation för att kunskapsöverföring kan ske lång tid framöver är viktigt. En fiskevårdsplan kan innebära att kunskapen om fiskets förutsättningar och skötsel finns kvar under lång tid. Om projektet är av lärande natur gäller det att ha "glömskekurvans" utseende i minnet och se till att kunskaper repeteras efter projektiden.

Arbetatillsammans

Vi vet att samarbete är viktigt och att det är en framgångsfaktor för många leaderprojekt. Ett samarbete kan se ut på olika sätt men att hitta ett sätt hur man ska arbeta tillsammans efter projektiden och arbeta med gemensamma mål ger bättre förutsättningar för långtidseffekter.

Förankring, förmedling

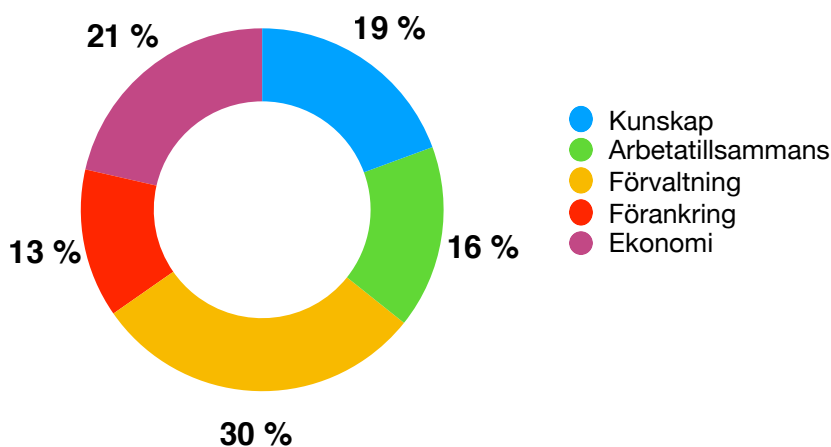
Om fler känner och förstår vilket resultat som har uppnåtts är det lättare att känna sig delaktig och ta ansvar. Fler kan bidra med att det blir effekter om man kan förmedla projektets resultat på ett bra sätt. En förstudie kan ofta vara ett bra sätt för att förankra ett kommande projekt.

Förvaltning

Någon måste långsiktigt "äga" och förvalta resultatet, det kan gälla underhåll, service, kunskap mm. Ett fortsatt samarbete betyder mycket för att utveckla och behålla effekterna. Det finns goda exempel där man bildat en ny organisation enbart för driva verksamheten vidare.

Ekonomi

Om det inte finns resurser att ta hand om ett resultat kommer effekterna snabbt att avta. Det måste finnas ekonomi att exempelvis, drifva och underhålla en anläggning man har skapat. När en ny produkt eller tjänst skapas måste det finnas ekonomi att marknadsföra och sälja för att få önskade effekter.

Förekomst av viktiga faktorer som bidragit till effekter för de 30 projekten

4. Effekttänk i LLU

I nuvarande periods strategier och projektansökningarna står lite om önskade effekter eller effektmål. I Delrapport 1 om Interventionslogiken och effekttänkande i Leader av Mats Holmqvist, Högskolan i Halmstad, har man utgått från vad som skrivits i ansökningarna och strategierna om förväntade effekter och därmed kunnat tillämpa Interventionslogiken. På grund av att många av de utvalda projekten i denna undersökning har genomförts under föregående programperioder har ansökningar, projektplaner inte varit möjliga att studera av flera olika anledningar. Inte heller har utfallen från projekten kunna jämföras mot de olika strategierna som gällde när projekten genomfördes.

Däremot har de flesta slutrapporter från projekten kunnat studerats, dock har dessa varit av mycket varierande kvalitet och omfattning. Projekten har också genomförts under flera programperioder med olika inriktning och strategier i de olika leaderområdena samt att finansieringsmodellerna skiljer sig åt i de olika programperioderna. Detta har inte nämnvärt försvårat utvärderingen då fokus har legat på vilka effekter som uppstår efter projekttiden av de enskilda projekten och inte vilka effekter som projekten fått på leaderområdet som helhet.

Det är inte sannolikt att man får större effekter av projekten om man i projektansökningarna till Leader ska beskriva vilka effekter som kan erhållas. Fokus bör istället ligga på att man i projektansökningarna skriver SMARTA mål för vilka resultat man vill ha under projekttiden. Många projekt har otydliga och luddiga mål för vad man vill uppnå under projekttiden och man blandar projektmål med långsiktiga mål och visioner före, under och efter projekttiden.

Man kan lätt tro att leaderområdena har ett stort antal projekt att välja på vid varje beslutstillfälle och som ska prioriteras mot de indikatorer och resultatmål som finns i strategin.

I de flesta fall kommer projektansökningar in löpande under en längre tidsperiod ca 6-7 år och man måste ta ställning 3-4 gånger per år till de projektansökningar som har kommit in, vilket gör att det är svårt att prioritera projekten mot varandra och mot de mätbara mål som är uppsatta i strategierna.

LAG kan däremot i sin motivering till beslut notera vilka långsiktiga effekter man hoppas att projektet ska uppnå och inte bara vilket resultat som ska nås. Man kan beräkna ett HRI och jämföra med tidigare projekt. Den bedömning och urval som görs idag kan göras på ett betydligt enklare och mera strukturerat sätt.

I Halmstadrapporten del 1 försöker man med hjälp av effektvariabler (effektbarometern) visa hur man i projektansökningarna kan beskriva vilka effekter man vill uppnå i projektet. Med tanke på hur relativt dåliga befintliga målbeskrivningar är i projektansökningarna så tror vi inte att en beskrivning av effektmål skulle tillföra någonting. Man ska komma ihåg att de organisationer som i huvudsak söker projektstöd är ideella organisationer som kanske inte har den helhetssyn och förståelsen för vilka effekter som kommer uppstå. Det har visat sig att leaderområdena själva har svårt att bedöma vilka effekter som man vill ska uppstå. Risker

ökar att vi får ytterligare ett moment som blir verklighetsfrämmande för den som söker projektstöd. Eftersom projektsökande och LAG inte har samma långsiktiga mål och man ska försöka jämföra dessa vid en urvalsprocess riskerar man att utesluta projekt som ger långsiktiga effekter i framtiden. Bedömningen från LAG på de eventuella effekterna som kan uppstå efter projekttiden ska i huvudsak grundas på de mål och förväntade resultat som finns i projektbeskrivningen. Dessa projektmål, alltså mål som ska uppnås under projekttiden bör vara SMARTa.

Det är ytterst få projektansökningar som innehåller väl definierade SMARTa mål och detta är något man måste jobba mycket med att förbättra. Däremot är det inte fel att det i projektbeskrivningen finns visioner och långsiktiga mål efter projekttiden som inte nödvändigtvis måste vara mätbara.

4.1.Effekttänk på leaderkontoret

När projektansökan görs kan leaderkontoret göra en bedömning av SMILE-effekterna. De känner väl till vad områdets strategi är och har kunskaper om projektägare, projektledare, organisation, genomförandekapacitet, lokal kännedom mm. Fokus bör ligga på att det i projektansökan finns tydliga mål, SMART och att man enkelt kan förstå vilka resultat projektet väntas få. Att sedan väga in KAFFE-faktorerna i detta skede kan ytterligare öka de blivande långtidseffekterna genom att till exempel fråga projektägarna hur resultatet ska förvaltas.

Värdet på SMILE-effekter kan beräknas och man får ett HRI. Detta kan jämföras med andra liknande projekt.

Slutsats:

Tänk **SMART** lägg till **KAFFE** då kommer vi få se ett **SMILE** 😊. **HRI** blir ett mått på hur bra projektet kan bidra till en hållbar landsbygd.

4.2.Effekttänk hos LAG

Vid LAG's beredning och slutgiltiga ställningstagande till projektstöd spelar den breda kompetens och kunskap som LAG besitter en stor roll. Förutom bedömning av projektets mål, förväntade resultat och organisation, budget mm så är bedömning av SMILE effekterna en viktig del i det slutgiltiga ställningstagandet. Inte minst de eventuella risker eller negativa effekter ett projekt kan få. SMILE-effekterna är också ett utmärkt sätt att följa upp och utvärdera projekten och strategierna. På lång sikt är det effekterna som är viktiga för leaderområdet om vi vill ha en hållbar landsbygd. Att kunna mäta effekterna är därför av stor vikt för att kunna styra mot de mål som är uppsatta. Vi måste alltid göra prioriteringar av effekter, vi kan inte få alla. Hur stor andel av alla effekter ska vara ekonomisk tillväxt, miljö, samarbeten eller livskvalitet? Att mäta effekter är igen exakt vetenskap men summan av alla effekter ger tydliga signaler vart vi är på väg och vad som är viktigt. Att använda HRI för att bedöma kostnadseffektiviteten är ytterligare en dimension som ökar medvetandet om hur vi använder resurserna på bästa tänkbara sätt.

4.3.Effekttänk vid utvärderingar

I undersökningen visade det sig att de effekter som uppstod efter projekttiden i de flesta fall var ganska stabila. Redan 2-4 år efter projektets slut kan effekterna uppskattas. Vissa effekter avtar med tiden medan andra ökar. Man ska vara medveten om att de långsiktiga effekterna är inte statiska över tiden. Det innebär att effekterna av flertalet projekt kan bedömas löpande under en programperiod. Med hjälp av HRI får man löpande en indikator på hur verksamheten utvecklas samt en effektiv lärande process om vilka effekter som uppstår och vilka faktorer som lett till effekterna.

4.4.Effekttänk på Jordbruksverket

Om vi på ett trovärdigt sätt ska visa vilka effekter leaderprojekten har för en hållbar landsbygd är det angeläget att utarbeta en enkel och robust metod att utvärdera effekterna. Öka förståelsen för vad som gör att vi får effekter. Sätta upp vilka effekter vi vill åstadkomma på nationell och regional nivå. Som den framgångsrika metod Leader är måste metoder för effekttänket komma underifrån. Låt alla idéer och initiativ som finns ute i verksamheten komma fram, här finns redan en bra organisation för detta, Lokal Utveckling Sverige, LUS som kan arbeta vidare med detta. Det behövs inga regler, mallar eller mål för hur detta ska gå till bara information och kunskap. Genom kunskap, information och ett ökat effekttänk i alla led kommer vi få fler bra, kostnadseffektiva projekt med höga värden på Happy Rural Index.

5. Slutdiskussion

Den här utvärderingens mål var i första hand att beskriva vad som har hänt efter att projekten i undersökningen slutredovisats, vilka långsiktiga effekter som nåddes. Målet var även att försöka hitta de faktorer som lett till att det blivit långtidseffekter. Under arbetets gång med utvärderingen växte behovet av att strukturera och kvantifiera långtidseffekterna, detta ledde i sin tur till en metod att identifiera, kategorisera och värdera långtidseffekter samt en metod hur man kan använda SMILE, KAFFE och HRI i olika sammanhang.

Det har också växt fram vilka möjligheter för utveckling och fortsatt förståelse för vilka effekter LLU har för en hållbar landsbygd. Koppling av SMILE-effekter mot de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030 är uppenbar men kan utvecklas mycket mera med nya och förbättrade mätmetoder.

Vid projektslut kan SMILE användas för mätning och kategorisering av resultaten, SMILE-resultatens koppling kan då göras antingen till hållbarhetsmålet eller mot leaderområdets resultatmål eller indikatorer och man får ett aktuellt nuläge. Med hjälp av HRI kan man koppla nyttan eller kostnadseffektiviteten till projekten eller leaderområdet.

Finansiärerna kan enkelt se hur pengarna används, värdet av allt ideellt arbete eller nyttjandet av EU-medel till området. De offentliga aktörerna kan även se kopplingen till globala miljömålen och effekterna hur en hållbar landsbygd bidrar till målen.

Denna rapport kan ses som en pilotstudie på långsiktiga effekter och förhoppningen är att det kommer leda till mera forskning och utveckling hur effekttänket kan användas i LLU. Målet med SMILE och HRI är att metoden ska vara enkel, pedagogisk och robust för att så många som möjligt ska kunna förstå och använda och sprida metoden.

6. Frågor och övningsexempel

Nedan följer exempel på frågor som kan underlätta vid kategorisering och värdering av SMILE-Effekterna. Frågorna bör anpassas till varje projekt för att bli relevanta.

● Socialt hållbara effekter

- Har aktiviteter för ungdomar uppstått eller ökat efter projekttiden?
- Är aktiviteterna pågående och sker regelbundet?
- Hur många ungdomar deltar?
- Finns aktiviteter eller installationer som hjälpt människor med funktionshinder?
- Har verksamheten blivit mer jämställd efter projekttiden?
- Finns några sociala nätverk kvar efter projekttiden?
- Hur ofta träffas dessa nätverk och hur många deltar?
- Finns aktiviteter som riktar sig till nysvenskar?
- Hur många aktiviteter är det och hur många deltagare är det?
- Har det skapats eller finns det några sociala företag på grund av projektet?

● Miljö, klimat och ekologiskt hållbara effekter

- Har aktiviteter för den biologiska mångfalden gjorts?
- Har aktiviteterna påverkat miljön på ett positivt och långsiktigt sätt?
- Har ekologiska produkter tagits fram?
- Har aktiviteterna en långsiktig positiv klimatpåverkan?
- Har energiförbrukningen minskat på grund av olika åtgärder?
- Har åtgärder gjorts för minskad användning av exempelvis plastprodukter?
- Finns åtgärder som förbättrar användning av vatten?
- Har information och kunskap om hållbar utveckling spridits?
- Finns koppling till Agenda 2030?

● Innovation och samarbeten

- Har nya eller utvecklade innovativa produkter eller tjänster skapats?
- Har nya eller utvecklade innovativa arbetsmetoder tagits fram?
- Har åtgärder gjorts för att förbättra infrastruktur?
- Har nya nätverk skapats eller vuxit fram som en följd av projektet?
- Hur ser samarbetena ut, hur många deltar och hur ofta?
- Har digitaliseringen ökat som en effekt av projektet?

● Livskvalitet, lärande och kultur

- Har aktiviteter gjorts för att förbättra eller bibehålla människors hälsa?
- Har aktiviteter gjorts för att öka livskvalitet för människor i området?
- Har olika aktiviteter gjorts för att få ökat kunskap som innebär ökat livskvalitet?
- Finns aktiviteter av kultur, musik, dans eller konst?
- Finns aktiviteter som förbättrar och berikar människors fritid?
- Finns aktiviteter som förskönar miljöerna där människor bor?

● Ekonomi och tillväxt som ger hållbara effekter

- Har aktiviteter lett till arbetstillfällen?
- Har aktiviteter riktats till besöksnäringen?
- Har organisationen en sund ekonomi att driva den för verksamheten uppsatta mål?
- Har nya företag skapats eller utvecklats?

Storleken och komplexiteten på olika projekt varierar och nedanstående exempel kan tjäna som diskussion och övningsexempel .

A. President Kennedy satt upp ett mål att sända människor till månen. "First, I believe that this nation should commit itself to achieving the goal, before this decade is out, of landing a man on the moon and returning him safely to the earth." Projektet genomfördes och resultatet blev att människor landade på månen. Vilka blev SMILE effekterna av detta projekt 50 år senare?

	S	M	I	L	E	HRI
Man on the moon						

B. Northvolt bygger en bilbatterifabrik i Skellefteå. Vilka SMILE-effekter kan vi vänta oss av projektet?

	S	M	I	L	E	HRI
Northvolt						

C. Greta Thunbergs projekt Fridays for Future. Vilka SMILE-effekter kan vi förvänta oss av det?

	S	M	I	L	E	HRI
Fridays for Future						

D. Vilken procentuell fördelning av SMILE-effekterna vill vi ha på vårt leaderområde?

E. Vad tycker finansiärerna är en bra fördelning av SMILE-effekterna?

F. Hur många poäng behövs för att ett projekt ska beviljas?

7. Litteraturförteckning

Effektutvärdering, att välja upplägg ESV 2006:8.

Interventionslogiken och effekttänkandet i Leader Delrapport 1 Mats Holmqvist, Högskolan i Halmstad, Jörgen Johansson Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet.

Med LEADER-metoden för omställning till hållbarhet, Erfarenheter från fyra leaderområden.

Nic Marks, The Happy Planet Index 2016 A global index of sustainable wellbeing.

Gör Leader skillnad, Doing Rural 2013.

Får vi det bättre? Om mått på livskvalitet SOU 2015:56 Betänkande av Utredningen om mått på livskvalitet Stockholm 2015.

Indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden Elvira Caselunghe, Helena Nordström Källström, Yvonne Gunnarsdotter.

A practical guide to measuring and managing impact, European venture philanthropy association.

Författare till denna utvärdering är Lennart Ruder, Pivotanalys Sweden AB. Lennart började som lärare och verksamhetsutvecklare på Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU. Efter det följde många år med eget företag och utveckling av skogliga applikationer. Några år blev det på Skogsstyrelsen med deras uppdragsverksamhet, miljö och upphandlingsfrågor. Lennart har även jobbat som verksamhetsledare för Leader Polaris under programperioden 2006-2013. Erfarenhet från skogs-, IT-, bygg- och konsultbranschen samt besöksnäringen har lett till breda kunskaper om verksamhetsutveckling och projektledning i olika typer av organisationer.

Utvärdering genomförd av Pivotanalys AB, Lennart Ruder i samarbete med
Astrids Lindgrens Hembygd, Johanna Stejdahl, Folkungaland, Jeanette
Unér och Kustlandet, Gustaf Westring